

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕๑

จดหมายเหตุเมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคต
ราชบัณฑิตยสภารวบรวม

นางเนาวิ โกศลวินิจฉัย พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ
อำมาตย์เอก พระโกศลวินิจฉัย (จีน สุขपाल)

วันที่ ๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๕

โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

คำนำ

นางเนา โกศลวิจิตร จะทำการปลงศพสนองคุณอำมาตย์เอก
พระโกศลวิจิตร (จัน สขपाल) ใครจะพิมพ์จดหมายเหตุเมื่อพระบาท
สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคต เพื่อแจกในเวลาพระราชทานเพลิง
จึงมาขออนุญาตต่อราชบัณฑิตยสภา กรรมการได้อนุญาตให้พิมพ์ได้
ตามประสงค์

อนึ่งในการพิมพ์หนังสือเรื่องน เจาภาพไต่เรียงประวัติอย่างย่อ ๆ
ของผู้มีพระสงฆ์มาขอให้พิมพ์ไว้เป็นตระกูลด้วย จึงได้พิมพ์ไว้ต่อคำนำ
นี้ไป

ราชบัณฑิตยสภา

วันที่ ๒๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๕

สำนักหอสมุด

อำมาตย์เอก พระโกศลวินิจฉัย (จั้น สุขपाल) ต.ม., จ.ช., ร.จ. พ.

ประวัติ

อำมาตย์เอก พระโกศลวิจิตร (จีน สุขपाल) ต.ม., จ.ช.,
ร.จ.พ. บุตรพระอุไทยเทพอน (เมฆ สุขपाल) และนางอุไทยเทพอน
(เทศ สุขपाल) เกิดวันจันทร์ที่ ๘ กุมภาพันธ์ ปีระกา พ.ศ. ๒๔๓๖
ได้ศึกษาวิชาภาษาไทยชั้นต้นที่ โรงเรียนวัดอรุณราชวราราม เมื่อ
พ.ศ. ๒๔๒๖ จบชั้นประโยค ๒ ของโรงเรียน แล้วไปเรียนการบัญชีและร่าง
หนังสือทกระทรวงกลาโหม พ.ศ. ๒๔๓๓ เข้ารับราชการเป็นเสมียนตรี
กระทรวงกลาโหม พ.ศ. ๒๔๓๖ เลื่อนเป็นเสมียนโท พ.ศ. ๒๔๓๘ เป็น
เสมียนเอก พ.ศ. ๒๔๔๐ เป็นผู้ช่วยนายเวรกระทรวงกลาโหม พ.ศ. ๒๔๔๒
สมัครเข้าเป็นนักเรียนกฎหมายที่ โรงเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรม
พ.ศ. ๒๔๔๓ ย้ายเข้ารับราชการในกระทรวงยุติธรรมในตำแหน่งพนักงาน
อัยการ พ.ศ. ๒๔๔๗ สอบไล่กฎหมายได้เป็นเนติบัณฑิต พ.ศ. ๒๔๔๘
ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งให้เป็นผู้พิพากษาศาลมณฑลนคร
ราชสีมา พ.ศ. ๒๔๔๘ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรบรรดาศักดิ์เป็นหลวง
กิติประกาศ และย้ายไปเป็นผู้พิพากษาศาลจังหวัดนครนายก พ.ศ. ๒๔๕๑
ย้ายไปเป็นผู้พิพากษาศาลจังหวัดชลบุรี พ.ศ. ๒๔๕๔ ได้รับพระราชทาน
ยศเป็นอำมาตย์ตรี และย้ายไปเป็นผู้พิพากษาศาลมณฑลพระนครศรี
อยุธยา พ.ศ. ๒๔๕๖ ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์
เบญจมาภรณ์ช้างเผือก พ.ศ. ๒๔๕๗ ได้รับพระราชทานยศและสัญญาบัตร
บรรดาศักดิ์เป็นอำมาตย์โท พระโกศลวิจิตร พ.ศ. ๒๔๕๘ ย้ายเข้ามา

เป็นผู้พิพากษาคาลอทธรรณชาหลวงพิเศษ พ.ศ. ๒๔๕๙ ได้รับพระราชทาน
 เครื่องราชอิสริยาภรณ์จักรภรณ์มงกุฎสยาม พ.ศ. ๒๔๖๓ ได้รับ
 พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์จักรภรณ์ช้างเผือก พ.ศ. ๒๔๖๒
 ได้รับพระราชทานยศเป็นอำมาตย์เอก พ.ศ. ๒๔๖๓ ได้รับพระราชทาน
 เครื่องราชอิสริยาภรณ์จักรภรณ์มงกุฎสยาม พ.ศ. ๒๔๖๗ นอกราชการ
 รับพระราชทานเบี้ยบำนาญ

ส่วนการพระศาสนา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๗ ได้อุปสมบทที่วัดอรุณราช
 วราราม สมเด็จพระวันรัตน์ (ทิต) วัดมหาธาตุเป็นพระอุปัชฌายะ
 สมเด็จพระวันรัตน์ (จ่าย) เมื่อยังเป็นพระธรรมไตรโลกวิคเบญจมาศพิตร
 เป็นกรรมวาจาจารย์

อำมาตย์เอก พระโกศลวิมล (จีน สุขपाल) บัวยเป็นโรค
 คับพิการ ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๒๕ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๕ คำนวณอายุ
 ได้ ๕๙ ปี

สำนักหอสมุด

สารบาญ

	หน้า (๑)
อธิบายพระนามและนามที่ปรากฏในจดหมายเหตุ อธิบายเบื้องต้น	๓
พระราชปรารภเรื่องปกครองแผ่นดิน	๒
พระราชดำรัสกับพระยาศรีสุริยวงศ์เรื่องรัชชทายาท	๔
เรื่องทรงพระราชอุทิศถวายพระธำมรงค์ & องค์ทรงพระพุทธรูป	๖
พระราชปรารภเรื่องพระสงฆ์ห่มแหวก	๘
คำสารภาพของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	๑๐
คำวินิจฉัยเรื่องพระสงฆ์ห่มผ้า	๑๒
พระราชปรารภเรื่องอาการทรงพระประชวร	๑๓
คำขุณราชนิตานแพทย์สนองพระราชปรารภเรื่องอาการพระโรค	๑๕
กรมหมื่นวงศาสนิทเสนอนิเทศที่ประชุมด้วยอาการพระโรค	๑๖
พระราชดำรัสให้ถวายเงินแจกพระสงฆ์ จำนวนพระ และจำนวนเงิน	๑๗
พระราชนิพนธ์ทรงขมาพระสงฆ์	๓๓
พระกระแสรับสั่งเรื่องแจกเงินราษฎร	๓๕
อธิบายตอนท้าย	๓๖

อธิบายพระนามและนามที่ปรากฏในจดหมายเหตุ

พระพุทธรังสรรค์

พระพุทธรูปผลของพระองค์พระบาทสมเด็จพระ

พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

พระพุทธนิมิต

พระพุทธรูปผลของพระองค์พระบาทสมเด็จพระ

พระพุทธเลิศหล้านภาลัย

เจ้าฟ้าใหญ่

เจ้าฟ้ามงกุฎ

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

เจ้าฟ้าน้อย

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร

กรมขุนรามอินทรี

พระองค์เจ้าสุริยยา พระเจ้าลูกเธอในรัชชกาลที่ ๓

ต่อมาเลื่อนเป็นกรมพระ

พ้อมัง

พระองค์เจ้ามิ่ง พระเจ้าลูกเธอในรัชชกาลที่ ๒

กรมขุนเทษอดิศร

ต่อมาเลื่อนเป็นสมเด็จพระยาเทษอดิศร

กรมขุนพิพิธภูเบนทร

พระองค์เจ้าพนมวัน พระเจ้าลูกเธอในรัชชกาล

ที่ ๒ ต่อมาเลื่อนเป็นกรมพระ

กรมหมื่นนุชิตชิโนรส

พระองค์เจ้าवासกร พระเจ้าลูกเธอในรัชชกาล

ที่ ๓ ทรงผนวชเป็นพระราชาคณะเจ้าคณะ

กลางอยู่วัดพระเชตุพน ต่อมาทรงรับมหา

สมณุตตมาภิเษก เป็นสมเด็จพระพรหมมานุชิต

ชิโนรส

(๒)

กรมหมื่นพตทกษเทเวศร์ พระองค์เจ้ากัญชร พระเจ้าลูกเธอในรัชชกาล
ที่ ๒ ต่อมาเลื่อนเป็นกรมพระ

กรมหมื่นวงศ์าศนิต พระองค์เจ้านวม พระเจ้าลูกเธอในรัชชกาลที่ ๒
ต่อมาเลื่อนเป็นกรมหลวงวงศ์าศนิต

พระองค์เจ้าฤกษ์ พระเจ้าลูกเธอในกรมพระราชวังบวร รัชชกาล
ที่ ๒ ทรงผนวชเป็นพระราชาคณะ อยู่วัด
บวรนิเวศ ถึงรัชชกาลที่ ๕ ทรงรับมหาสมณุต
มาภิเษกเป็นสมเด็จพระยาปวเรศวริยา
ลงกรณ์

พระองค์เจ้าถาวรดิษฐ์ พระเจ้าลูกเธอในรัชชกาลที่ ๓ ต่อมาเป็น
กรมหมื่นภูมินทรภักดี

พระองค์เจ้าอรณพ พระเจ้าลูกเธอในรัชชกาลที่ ๓ ต่อมาเป็น
กรมหมื่นนอคมรัตนราช

พระองค์เจ้าอุไร พระเจ้าลูกเธอในรัชชกาลที่ ๓ ต่อมาเป็น
กรมหมื่นนอกลยลักษณสมบัติ

พระองค์เจ้าบุตรี พระราชธิดาในรัชชกาลที่ ๓ ถึงรัชชกาลที่ ๕
เป็นกรมหลวงวรเสรฐสุดา

หม่อมเจ้าพระรอง ในกรมหลวงพิเศษศรีสวัสดิ์ พระเจ้าลูกเธอ
รัชชกาลที่ ๓ ทรงผนวชเป็นเปรียญ ๕ ประโยค
ต่อมาได้เป็นหม่อมเจ้าพระญาณวราภรณ์ ที่
พระราชาคณะอยู่วัดบพิตรพิมุข

(๓)

เจ้าพระยาพระคลัง

(ทิศ ขุนนาค)

ต่อมาเลื่อนเป็นสมเด็จพระ

เจ้าพระยาบรมมหาประยุรวงศ์

พระยาศรีพิพัฒน์

(ทิศ ขุนนาค) ต่อมาเลื่อนเป็นสมเด็จพระเจ้าพระยา

บรมมหาพิชัยญาติ

พระยาราชสุภาวดี

(โต กลยาณมิตร) ต่อมาเลื่อนเป็นเจ้าพระยา

นิกรยกินทร ที่สมุหนายก

พระยาศรีสุริยวงศ์

(ช่วง ขุนนาค) ต่อมาเลื่อนเป็นเจ้าพระยา

สมุหพระกลาโหม ถึงรัชชกาลที่ ๕ เลื่อนเป็น

สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์

พระยาเพชรพิชัย

(เสือ สันนิวัตน์) ต่อมาเป็นเจ้าพระยาธรรมา

พระยาอภัย โนนฤทธิ

พระยาเทพวรชน

พระยาพิพัฒน์โกษา

(บุญศรี บุรณศิริ) ต่อมาเลื่อนเป็นพระยา

มหาอำมาตย์ แล้วเป็นเจ้าพระยาธรรมา ถึง

รัชชกาลที่ ๕ เป็นเจ้าพระยาสุธรรมมนตรี

พระยาไชยภูกราชเศรษฐี

พระยาประชาชีพ

พระยาเพชรปาณี

พระยาราชเสนา

พระอินทรเทพ

(ขุนทอง) ต่อมาเลื่อนเป็นพระยาเพชรพิชัย

พระยาพิเรนทรเทพ

(๔)

พระศรีสุทโธ	(ปาน)	ต่อมาเลื่อนเป็นพระยาราชนิกูล
จมนสรเพชกร		
จมนเสมอใจราช		
จมนราชามาตย์	(ชำ ขุนนาค)	ต่อมาเป็นเจ้าพระยาทิพากรวงศ์
จมนราชาบาล		
จมนสมหพิมาน	(แพ ขุนนาค)	ต่อมาเป็นพระยาจักรีพิพัฒน์ ถึงรัชกาลที่ ๕ เลื่อนเป็นเจ้าพระยา
จมนอินทามาตย์		
หลวงศรีภาพิสมุท		
หลวงรักษาสมบัต		
หลวงเทพ (สัสดี)		
หลวงพิทักษ์สุเทพ		
ขุนราชนิทาน		
หมื่นอภัย (ธรรมการ)		
นายชัยขรรค์	(แย้ม ขุนนาค)	ต่อมาเป็นพระยาวรรพ พิพัฒน์
เจ้าจอมมารดาอิง		ธิดาเจ้าพระยานิกรบดินทร เป็นเจ้าจอมมารดา กรมหลวงวรเสรฐสุตา ถึงรัชกาลที่ ๕ เป็น ท้าวสมศักดิ์
ท้าวศรีสุทโธ	(แสง)	

จดหมายเหตุ

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคต

อธิบายเบื้องต้น

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเถลิงถวัลยราชสมบัติ
 เมื่อบวออก พ.ศ. ๒๓๖๗ เสด็จดำรงสิริราชสมบัติมาโดยความผาสุก
 สิริสวัสดิ์ได้ ๒๕ พรรษา ครั้นถึงบวออก จุลศักราช ๑๒๑๒ (พ.ศ. ๒๓๘๓)
 ทรงพระประชวรไม่สบายพระองค์มาตั้งแต่เดือน ๑๐ แต่ในเดือนท้าย
 ระดูพรรษา ทรงพระอดสำหะเสด็จพระราชดำเนินพระราชทานพระภิกษุ
 ไต่ตลอดตามเคยอย่างทุกขัย แต่นั้นมาพระอาการก็ไม่สบายมากขึ้น
 พระองค์ก็ทรุดโทรมลงโดยลำดับ ได้ประสูติแพทย์ถวายพระโอสถ
 พระอาการก็ไม่เคลอนคลายช่น พระองค์ทรงทราบชัดว่าพระอาการ
 ช่งทรงพระประชวรครั้งนี้ จะเป็นอวสานแห่งพระชนมายุมิได้ทรงประมาท
 จึงทรงเสด็จพระราชปรารภ และพระราชประสงค์ด้วยเรื่องต่าง ๆ ถึง
 ปรากฏอยู่ในจดหมายเหตุที่พิมพ์ไว้ในเล่มนี้

พระราชปรารภเรื่องการปกครองแผ่นดิน

พุทธ สรรณ คชคามิ อมม สรรณ คชคามิ สัม สรรณ คชคามิ
 คุณพระรัตนตรัยอันเป็นใหญ่ในโลก ให้เจ้าพระยาพระคลัง พระยา
 ศรียุทธมนตรี พระยาราชสุภาวดี กับขุนนางผู้น้อยทั้งปวง จงเป็น
 สามัคคีรสแก่กันและกัน ตั้งใจฉลองพระเดชพระคุณสมเด็จพระพุทธเจ้า
 อยู่หัวทั้ง ๒ พระองค์มาแล้ว ได้ช่วยกันรักษาแผ่นดินของสมเด็จพระ
 พุทธเจ้าอยู่หัวอันเป็นปฐมกษัตริย์มาไต่ถึง ๖๘ ปี จนมีพระญาติประยูร
 วงศ์านวงศ์สืบ ๆ มาเป็นอันมากประมาณถึงพันหนึ่งสองพัน แต่ทว่าเป็น
 ผู้หญิงนั้นยกเลิกแล้ว ว่าแต่ผู้ชายที่เป็นผู้ใหญ่ก็มี กลางคนก็มี เด็ก
 ก็นั่น สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวได้ช่วยยอมคุณานรูปทุกองค์ แต่ที่
 จะให้บังคับให้ท่านผู้ใดเป็นเจ้าแผ่นดินบังคับไม่ได้ขอเสียเถิด ให้พระ
 ญาติประยูรวงศ์กับขุนนางผู้ใหญ่ผู้น้อยประนีประนอมกัน สมมุติจะให้
 พระองค์ใดหรือผู้ใดขึ้นเป็นเจ้าแผ่นดินก็สุดแต่จะเห็นพร้อมกันเถิด ให้
 เห็นแก่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้า
 กับสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวด้วย อย่าให้ฆ่าฟันกันเสียนักเลย จงช่วย
 กันรักษาแผ่นดินไปด้วยกันเถิด

อนึ่งการพระราชกุศลซึ่งได้สร้างไว้ความอารามกบทั้งการพระราชกุศล
 สิ่งอื่น ๆ ยังค้างอยู่เป็นอันมากนั้น ถ้าท่านผู้ใดจะได้ครองแผ่นดินสืบ
 ไปจงสงเคราะห์แก่ข้า ทวยเงินในท้องพระคลังทั้งข้างหน้าข้างในมีอยู่สัก
 ๕๐,๐๐๐ ชั่งเศษ ขอไว้ให้ข้า ๓๐,๐๐๐ ชั่ง จะใช้ในการพระราชกุศล

ซึ่งยังคงอยู่นั้น ยิงเงินอีก ๓๐,๐๐๐ ซึ่งเศษนั้น จงเอาไว้ใช้ในการ
 แผ่นดินต่อไปเถิด ทองคำก็มีอยู่กว่า ๒๐๐ ซึ่ง ขอแบ่งไว้ให้ข้าเป็น
 ส่วนพระราชกุศลสำหรับขจัดความอารามที่ยังคงอยู่นั้นให้สำเร็จก่อน ทอง
 เหลืออยู่จากนั้นจะใช้ทำเครื่องแต่งละคอนและการแผ่นดินก็ตามเถิด

อนึ่งพระอัฐิพระโอรสก็พระโอรสกาของข้าซึ่งอยู่ในหอพระอัฐินั้น ก็
 ยูกให้มอขไว้กับพระเจ้าลูกเธอผู้ชายพระองค์ใด ๆ ก็ตามเถิด ถ้า
 และเขาฆ่าเสียหมดแล้ว ก็ให้มอขไว้กับพระเจ้าลูกเธอผู้หญิงที่ยังเหลือ
 อยู่นั้น จะใดเชิญไปเสียให้พ้น ถึงพระบรมอัฐิสมเด็จพระศรีสุลาไลย
 นั้นเล่าก็เช่นส่งเท่าหน้าตาเท่าหลังหาสมควรที่จะอยู่ร่วมกับพระบรมอัฐิไม่
 ก็ให้เชิญไปไว้กับพระอัฐิพระโอรสก็พระโอรสกาเสียด้วยเถิด

จดหมายเหตกระแเสพระราชโองการฉบับนี้ ทรงพระกรุณาโปรด
 เกล้าฯ ให้กรมหมื่นวงศาสนิท พระยาพิพัฒน์โกษา เขียนออกมา
 ฉนวนจันทร์เดือน ๓ ขึ้น ๘ ค่ำ บังขโทษก เพลาคี่ ๑๓ ทุ่มเศษ

เจ้าพนักงานหอสมุด

กระเสื่อพระราชดำริด้วยเรื่องรัชชทายาท

(คัดจากพระราชพงศาวดารของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์)

ครั้นณวันอังคารเดือน ๓ ขึ้น ๑๐ ค่ำ เพลาบ่าย ๕ โมง มีรับสั่งให้หาพระยาศรีสุริยวงศ์จางวางมหาดเล็กเข้าไปเฝ้าในที่ มีพระราชโองการถามว่า พระยาพิพัฒน์ ๗ ไต่เอาจดหมายที่ทรงอนุญาตนั้นออกไปปรึกษาหารือเสนาบดีแล้วหรือ เขาว่ากระไรบ้าง พระยาศรีสุริยวงศ์กราบทูลว่า ไต่ทราบเกล้าทราบกระหม่อม ทุกคนพากันเคঁว่าโคกและเห็นว่าไปรด ๗ ถึงนี้พระเดชพระคุณเป็นที่สุก ปรึกษากันว่าพระโรคนี้ยังไม่ถึงตรอน แพทย์หมอยังพอลองพระเดชพระคุณไต่อยู่ ซึ่งจะยกพระวงศานวงศ์พระองค์ใดพระองค์หนึ่งขึ้นก็ยังไม่สมควร จะช่วยกันลองพระเดชพระคุณว่าราชการแผ่นดินมิให้มีเหตุการณ์อันตรายขึ้นไต่ จึงตรัสสั่งให้ท่านพระยาศรีสุริยวงศ์เข้าไปให้จิตพระองค์ให้ลุลุกพระสรวรกาย แล้วการสรวรจางกายทรุดโทรมถึงเพียงนี้แล้วหมอบเข่าว่ายังจะหายอยู่ไม่เห็นด้วยเลย การแผ่นดินไปข้างหน้าไม่เห็นผู้ใดที่จะรักษาแผ่นดินไต่ กรมขุนเคชเกล้าท่านก็เป็นคนพระกรรณเบาใครจะพูดอะไรท่านก็เชื่อง่าย ๆ จะเป็นใหญ่ไต่ไปไม่ได้ กรมขุนพิพิธเกล้าก็ไม่รู้ จกการงาน ขัญญาก็ไม่สอคล้องไปไต่ ท่านพ้าน้อยเกล้า กรมเสขขัญญารู วิชาการช่างและการทหารต่าง ๆ อยู่ แต่ไม่พอใจทำราชการ เกียจคร้าน รักแต่การเล่นสนุกเท่านั้น ที่เสขขัญญพองจะรักษาแผ่นดินไต่อยู่ก็เห็นแต่ท่านฟ้าใหญ่คนเดียว แต่รงเกียจอยู่ว่าท่านฟ้าใหญ่ถ้อยอย่างมอญ ถ้าเป็นเจ้าแผ่นดินขึ้นก็จะให้พระสงฆ์หม่า

อย่างมอญเสียหมดทั้งแผ่นดินออกกรมึง กลัวเจ้านายข้าราชการเขาจะ
 ไม่ชอบใจ จึงได้อนุญาตให้ตามใจคนทั้งปวงสุดแต่แต่จะเห็นพร้อมเพียง
 กัน การต่อไปภายหน้าเห็นแต่เองที่จะบริหารการเป็นอธิปัตย์ใหญ่ต่อไป
 การศึกสงครามข้างญวนข้างพม่าก็เห็นจะไม่มีแล้ว จะมีอยู่ที่แต่พวก
 ข้างฝรั่ง ให้ระวางให้ค้อย่าให้เสียที่แก่เขาได้ การงานสิ่งใดของเขา
 ที่คิดควรจะทำเรียนเอาไว้ก็ให้เขาอย่างเขา แต่อย่าให้หนีถอล้อมไสไป
 ที่เคียว ทุกวันนึกคิดสละห่วงใหญ่ให้หมด อาลัยอยู่แต่วัดสร้างไว้ใหญ่
 โดดหลายวัด ที่ยงคางอยู่ก็มี ถ้าข้าราชการทรุดโทรมไปจะไม่มีผู้ช่วยทน
 บำรุง เงินในพระคลังที่เหลือจ่ายใช้ราชการแผ่นดินมีอยู่ ๔๐,๐๐๐ ซึ่ง
 ขอสัก ๓๐,๐๐๐ ซึ่งเลิก ถ้าผู้ใดเป็นเจ้าแผ่นดินแล้วให้ช่วยบอกแก่เขา
 ขอเงินรายนี้ ให้ช่วยทนบำรุงวัดที่ชำรุดและการวัดที่ยงคางอยู่นั้นเสียให้
 แล้วควย ท่านพระยาศรีสุริยวงศ์รับพระราชโองการแล้วก็ร้องให้ ถอย
 ออกมาจากที่เฝ้า

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 สำนักหอสมุด

พระราชอุทิศถวายพระธำมรงค์ทรงพระพุทธรูป

วันพฤหัสบดี เดือน ๓ ขึ้น ๓ ค่ำ ยี่จ่อโทศก มีพระราชโองการ
โปรดเกล้า ฯ ทา พระยาพิพัฒน์โกษา จมื่นสรรเพ็ดภักดี เข้าไปเฝ้าใน
ที่พระบรรทม ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ มอขพระธำมรงค์ ๕ องค์ คือ

- พระธำมรงค์เพชรใจกลางผลบัวอ่อน ๑
- พระธำมรงค์เพชรใจกลางผลสวาคอ่อน ๑
- พระธำมรงค์ทขทิมใจกลางผลสวาคอ่อน ๑
- พระธำมรงค์ทขทิมใจกลางผลบัวอ่อน ๑

ทรงพระกรุณาจารย์สั่งว่า พระอาการไม่คลายมีแต่ทรุดลงทุกวัน ทรง
เห็นว่าพระโรคจะไม่หาย ถาสันพระชนม์เสด็จสวรรคตแล้ว ก็ให้เชิญ
พระธำมรงค์เข้าไปทรงพระในหอพระ.

(ขัญชีรายละเอียดเพชรพลอยประดับพระธำมรงค์ ๕ องค์)

พระธำมรงค์เพชรองค์ ๑ มีเพชรใจกลางผลบัวอ่อน ๑ เพชร
มงคลผลเข็มอ่อน ๑๗ เพชรหน้าอกผลกล่อมแก่ ๑๕ เพชรขำผลกล้า
ปอก ๒ เพชรมงคลขำผลเข็มแก่ ๒๖ รวม ๖๐
เพชรประดับก้าน ผลกล่อมแก่ ๖ ผลเข็มแก่ ๕ ผลงาอ่อน ๗
ผลงาแก่ ๒๓ รวม ๕๐ รวมทั้งองค์เป็น ๑๐๐

พระธำมรงค์องค์นี้ใส่กล่องทองรูปไข่หลังประดับนิล (?)

พระธำมรงค์ทขทิม ๑ องค์ มีทขทิมใจกลางผลสวาคอ่อน ๑ ขำ
ทขทิมผลกล้าอ่อน ๒ หน้าเพชรผลกล่อมแก่ ๑๒ รวมทั้งองค์เป็น ๑๕

พระอัครมรงค์องค์ที่ ๑ ใต้กำขันทองหลังกรวยช้าง ทั้ง ๒ องค์ทรง

พระพุทธรังสรรค์

พระอัครมรงค์เพชรอกองค์ ๑ มีเพชรใจกลางผลสวาค้อน เป็น

เรือนนอกมเพชรเม็ดเดี่ยว

พระอัครมรงค์ทับทิมอกองค์ ๑ มีทับทิมใจกลางผลขั้วอ่อน ๑

มงคลเพชรผลเชือกแก้ว ๑๘ หน้าจอกทับทิมผลขั้วอ่อน ๑๔ ข่าทับทิม

ผลกล้าแก้ว ๒ รองข่าเพชรผลกล่อมปอก ๒ ก้านเพชรผลเชือกอ่อน ๗

ก้านเพชรผลเชือกแก้ว ๓๐ เป็นทับทิม ๓๗ เพชร ๕๗ รวมทั้งองค์เป็น ๗๔

พระอัครมรงค์ ๒ องค์นี้ใต้กำของนากหลังประดับพลอยคอกตะแบก

อยู่ใกล้เคียงกัน ทั้ง ๒ องค์ทรงพระพุทธรังสรรค์

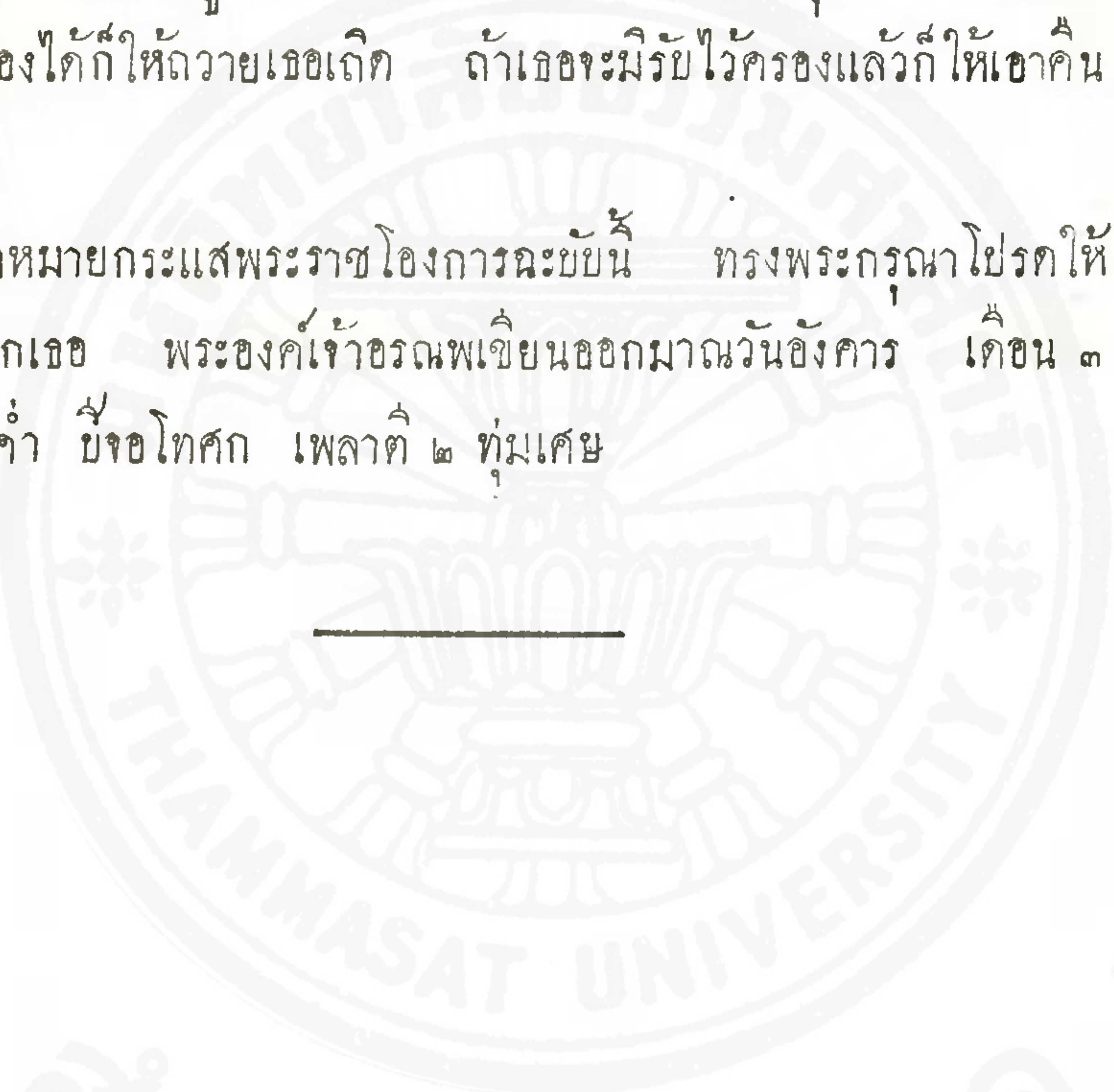
THANMASAT UNIVERSITY
สำนักหอสมุด

พระราชปรารภเรื่องพระสงฆ์ห่มแหวก

พ่อมั่งขา พ่อจงเป็นเชฐมัตตัญญู พ่อจงรู้วาระน้ำจิตต์และอธิบาย
 ของข้าผู้พี่ อินชนอะทพลาพมากอยู่แล้ว ทั่วแผ่นดินศรีอยุธยา
 ทรงพระเจ้าแผ่นดินมา ๒ พระองค์แล้ว กบพทวยออกคนหนึ่งเป็น ๓ ตั้ง
 แต่แผ่นดินสิ้นเกล้าสนกระหม่อมสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า ท่านไต่ปราบคา
 ภิเชกขาลนนมาไท ๕ ปี ถึงบมะแมพวงเกิด ตั้งแต่จำความไต่มาจน
 อายุไต่ ๒๒ ปี ไต่บวชในแผ่นดินนั้น ต่ออายุไต่ ๒๓ จึงสิ้นแผ่นดินไป
 มาเป็นแผ่นดินของสิ้นเกล้าสนกระหม่อมอีก ๑๖ ปี จึงมาเป็นแผ่นดิน
 ของพี่ พระภิกษุผู้เป็นสงฆรัตนในกรุงศรีอยุธยาก็เห็นนุ่งสะบงทรงจิว
 เป็นลูกบวบทงสนทวยกัน แต่พระมารามัญที่เข้ามาฟังพระบรมโพิธิสมภาร
 อยู่นั้นแลเห็นครองผ้าตกบพระภิกษุของเรา จึงเรียกกันว่าพระมอญ
 เคียวนพระไทยก็ห่มผ้าเป็นมอญ โดยอิตตโนมัตตัญญาของพี่เห็นว่า
 ถาลนเกล้าสนกระหม่อมยังเสด็จอยู่ก็เห็นจะให้ประชุมพระราชาคณะ ไต่
 ว่ากล่าวกันให้เห็นว่าควรไม่ควรนานอยู่แล้ว นพกสวจะเป็นขายเป็นขญ
 เป็นคุณเป็นโทษพระสงฆ์จะแตกว่ากันไปจึงมีไต่ว่ากล่าว แต่ใจนั้นรัก
 แต่อย่าง ไบราณอย่าเคียวนั้นและ สืบไปเบื้องหน้าพระภิกษุไทยซึ่งห่มผ้า
 เป็นมอญนั้นคูนัยไป พี่เห็นว่าควรกบศรีอยุธยา ก็ถ้าแม้นกลบมาก
 ขนออกทวยเหตุอันใดอันหนึ่ง ซอของพี่ผู้ ไต่เป็นเจ้าแผ่นดินก็มีแต่จะ
 เสียไป เขาจะว่าเป็นเมืองมอญเมืองพะม่าไปเสียมาแต่ครั้งแผ่นดินนั้น
 นี้แลเป็นความวิตกของพี่มากหนักหนา ให้พ่อเห็นแก่พชวยเอาชนแจ้งกบ

กรมหมื่นนุชิตชิโนรส   เธอเป็นบรมญาติอันใหญ่ทรงไว้ซึ่งผ้ากาสา
 พัสตรทั้งรพระสัทธรรมของพระเจ้าเป็นอันมาก   แล้วยังเป็นพระภิกษุ
 ศรัทธา พมจวรอยู่ณหนึ่งให้พอช่วยถวายนกรมหมื่นนุชิต ถ้าเธอจะรับ
 เอาไว้ครองโตกให้ถวายเป็นเถิก   ถ้าเธอจะมีรับไว้ครองแล้วก็ให้เอาคน
 มาเสียบ

จดหมายกระแสพระราชโองการฉบับนี้   ทรงพระกรุณาโปรดให้
 พระเจ้าลูกเธอ   พระองค์เจ้าอรุณพเชียนออกมาฉวันอังคาร   เดือน ๓
 แรม ๒ ค่ำ   บัจอทิศก   เพลาคี่ ๒   ทุ้มเศษ

สำนักหอสมุด

คำสารภาพของสมเด็จพระเจ้าน้อยยาเธอเจ้าฟ้ามงกุฎ

กระหม่อมฉันเจ้าฟ้ามงกุฎสมมติเทวาวงศ์ ขอรับพระราชทาน
 สารภาพโดยสัตย์โดยจริง ว่าแต่ก่อนเมื่อเป็นภิกษุหนุ่มแรกบวช กำลัง
 ยังกังหนำหาความรู้ วนยัสสิกขา ไปคยหากับพระสงฆ์พวกคึกษาคิด
 ละเอียตไปต่าง ๆ ได้ฟังท่านพูดกันว่าห้ามอย่างรามัญเห็นถูกต้องด้วย
 เหตุต่าง ๆ ก็พลอยเห็นไปด้วย แต่ยังไม่ได้ห้ามเองมิได้ ครั้น
 ภายหลังพระสงฆ์อื่น ๆ ท่านห้ามเข้าไปในพระราชวังเป็นรับสั่งถามเลย ๆ
 มิได้ มีรับสั่ง ก็พลอยคิดดีใจไปว่าทรง พระกรุณา โปรดให้ ถ้อยตาม
 ชอบใจ จึงพลอยทำด้วยต่อมา โดยรักไปข้างทางสิกขาหาได้นัก
 มาถึงพระเกียรติยศและการแผ่นดินเป็นของสำคัญแข็งแรงเหมือนดังทรง
 พระราชดำริทรงไม่เลย ถ้านักได้แต่ครั้งนั้นก็มิได้ประพฤติกมาดังนี้
 อนึ่งเมื่อครั้ง โนนเป็นแทมศิษย์เป็นพระสงฆ์อรอยู่ ๕ องค์ ๖ องค์ ไม่
 ทราบว่าจะมีศิษย์หา มากมายไป ครั้นอาศัยพระบารมีเป็นททรง
 พระกรุณาชบเลี้ยงบริษทจึงมากชน จึงคิดเห็นว่าจะประพฤติห้าม
 อย่างรามัญไม่สมควรแก่พระเกียรติยศและประเพณีพระนครแต่กาลเลย
 มานานแล้วกกระตาดอยู่ และไม่มีผ ใหญ่ขังคยขณูชาเป็นทอังก
 เกรงใจศิษย์หาพวกพ้องทประพฤติเหมือนกนอยู่นั้น ครั้นได้รับสั่ง
 ในกรมเป็นทอังกยันทจะประพฤติตามพระราชประสงค์ ส่นองพระเดช
 พระคุณมิให้ มีความรำคาญเคืองพระบรมราชอิหยาศัย พระเดชพระคุณ
 เป็นทลนทพนชวตอยู่ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท อนึ่งก็จะไคเป็นสามัคคี
 การระควยพระราชาคณะผู้ ใหญ่เป็นอันมากต่อไปในเบื้องหน้าด้วย.

ควรมีควรสุดแต่จะโปรด

ปฏิญาณถวายไว้แต่ในวันพฤหัสบดี เดือน ๓ แรม ๔ ค่ำ ปีจอ

โทศก

พระลังกาในอารามนี้ ๓๑ องค์   ขอรบประทานตามใจเขาเถิด
บ้านเมืองครูอาจารย์เขาทบวชอย่างนั้น   ครั้นเคียวเข็นเข้าความจะง
ออกไปนอกบ้านนอกเมือง

อธิบายเรื่องต่อมา

ถึงรัชกาลที่ ๔ พระสังฆธรรมยุติกาชิงต้องห้ามผ้าคลุมอย่าง
มหานิกาย   พวกนั้นถวายพระพรขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต
กลับห้ามแหวกอย่างเดิม   พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มี
พระราชดำรัสตอบว่าการปฏิบัติพระธรรมวินัยเป็นการของสงฆ์ แล้วแต่
จะศรัทธาอย่างไรก็ปฏิบัติอย่างนั้น ไม่เกี่ยวด้วยฝ่ายอาณาจักร เพราะ
ฉะนั้นไม่ทรงห้ามปรามหรือทรงอนุญาตทั้ง ๒ สถาน   แต่ั้นพระสังฆ
ธรรมยุติกาก็กลับห้ามแหวกต่อมา

คำวินิจฉัยเรื่องพระสงฆ์ห่มผ้า

(สันนิษฐานว่าสมเด็จพระปรมาจารย์ชินโรสถวาย)

ผ้าอุตุตราวาสก แปลว่าผ้าขึงขึงของไทย คุ้มเห็นโดยพยัญชนะ
 อุตุตรา แปลว่าไทย วาสก แปลว่าขึงขึงของไทย ผ้าอุตุตราอุตุตรา แปลว่า
 ผ้าขึงขึง ผ้าคล้องอยู่โดยมากในเบื้องซ้าย อุตุตรา แปลว่า
 เบื้องซ้าย อุตุตรา แปลว่าคล้องอยู่โดยมาก สัมภาณี แปลว่าขึงขึง
 อันตรายโดยรอบ สัม แปลว่าโดยรอบ ภาณี แปลว่าขึงขึงเสียซึ่ง
 อันตราย ถ้าจะนุ่งห่มก็ควรจะทำให้ต้องตามแปลจึงจะชย

ผ้าสะบงเป็นผ้านุ่งปกนากัณเฑาะและชงฆมณเฑาะ ผ้าจิวรห่ม
 เป็นผ้าขึงขึง ผ้าสังฆาณีห่มเป็นผ้าคลุมปกกัณเฑาะ หนึ่งใน
 มหาอรรถกถาว่า สมปมาณี จิวร ปารุเปนุเตน สหริตุวา พาหยา อุปวิ
 ชยิตา อโถ อุตา พหิมุชา ตัญญุชฺชติ ความว่าชายทั้ง ๒ อันพระภิกษุ
 เมื่อนุ่งห่มซึ่งจิวรอันประมาณพอเสมอ ม้วนเข้าแล้วตั้งลงในเบื้องบน
 แห่งแขน มีหน้าในภายนอกตั้งอยู่ และจะเอาผ้าจิวรชอนเข้ากับผ้า
 สังฆาณีห่มคลุม ม้วนขยววางลงเสมอข้านั้น เห็นจะไม่ต้องด้วยความ
 อันนี้

พระราชปรารภเรื่องอาการทรงพระประชวร

ท่านทั้งหลายทั้งปวงแพทย์หมอต่าง ๆ กิติ คนเราที่มีขัญญาภักดี
 จงรู้อาการโรคของข้าซึ่งเจ็บครุณนี้ เติมให้กะเสาะกะแสะกินเข้าไม่มี
 รส ตังแต่เป็นมาสาบายเค็ชสองขแล้ว กินเข้าเกามอสัยมอจะมรสสักมอ
 หนึ่ง เบื่อเข้าส่วยกินแต่เขาตมเขาขหรือเขามนกะท มอหนึ่งไตสีกถวย
 หนึ่งชอนถวย แล้วก็ให้เจ็บหลงเสียดท้องข้างซ้ายตามชายโครงตั้ง
 แต่ยกอกไปจนถึงเกลียวขี้คมาฏ ตามสายเสียดตั้งแต่ชายโครงลง
 ไปจนกระทั่งข้อเท้า ไทให้หมอนวดก็หายข้าง พอประทะประทั้งอยู่
 ข้าง วันหนึ่งก็ขคนหนึ่ง ๒๔ ชั่วโมง ไทความสุขเป็นปกติครุณหนึ่งข้าง
 ขอนหนึ่งข้าง ครุณนานมากไทความสุขแต่เมื่อขณะนวด โรคเป็น
 ครุณ ไทขอกแก่หมอนวดให้หายาให้กินมาหลายขนานนักหนาแล้ว พอ
 ประทะประทั้งมาไท ร่างกายก็ชวยผอมลงทุกวัน ๆ เคยวันเจ็บจนลง
 ลมหมอนนอนเสื่อ ก็มีโรคอยู่แต่เพียงให้เสียดให้เพื่อข้างตำระชายตั้ง
 กล่าวแล้ว เกิดขนใหม่แต่ขคองจาระบิคผายลมเสียด นอนหงายไม่ไทให้
 เสียดให้เดินไปในท้อง ให้ปวคผกให้คลนให้เหียน ให้หิวเป็นกำลังกิน
 เข้าไม่ไทเลยให้เจ็บหน้าตะโพกนอนไม่หลับ กลางคนคนหนึ่งเคลิมไป
 ไทสีก ๓ ขาตนาพีกา กลางวันสีกชั่วโมงหนึ่งเขาเป็นคิ กินยาที่พอประ
 ทะประทั้งมาไท แล้วโรคเกิดขนออกอย่างหนึ่งให้ชคขี้สสาวะเขาออกเล็ก
 น้อย ให้ปวคอยู่เป็นหลายวันจงค้อยเขามากออกมาไทคล้ายปวคไปหน้อย
 หนึ่ง โรคซึ่งเกิดอยู่ในกายนนักมแต่เท่านั้น และจะเป็นอย่างไรมาก

กว่านั้นขึ้นไปอีกเพราะที่ดูก็ยังไม่เห็น ท่านผู้ใดเป็นแพทย์เป็นหมอและ
 มีสทิขยัญญานำจิตต์กอบไปด้วยเมตตากรรณา จงคิดอ่านช่วยเยียวยา
 โรคข้าให้หายสักครึ่งหนึ่งเถิด ข้าจะให้ส่วนกุศลซึ่งข้าได้ทำบุญให้ทานไว้
 ในพระพุทธศาสนา และการกุศลต่าง ๆ อีกเป็นที่สักจนได้ ให้ท่านเข้านก
 เข้ากาถิ่นแก่ท่านกิ่งหนึ่ง หนังสืออนนถาท่านผู้ใดได้เห็นได้อ่านแล้ว
 ถ้าเห็นเหลือสทิขยัญญาซึ่งจะเยียวยาโรคข้าให้หายได้ ก็จงจำเวญพระไตร
 ลักษณว่า นามรูป อนิจจัง นามรูป ทุกข์ นามรูป อนตตา จะมีผลา
 อานิสงส์แก่ตนเป็นอันมาก

จดหมายพระราชทานพระอาการระบับน ทรงพระกรุณาโปรดให้
 พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าขัตติ เชิญออกมาให้พระยาราชสุภาวดีฉวัน
 ศุกร เดือน ๓ แรม ๕ ค่ำ บัจอ โทศก เวลาเช้า ๕ โมงเศษ

สำนักหอสมุด

คำขุนราชนิตานแพทย์สนองพระราชปรารภ
เรื่องอาการพระโรค

ข้าพระพุทธเจ้าขุนราชนิตานได้รับไล่เกล้าไล่กระหม่อมฟังพระอา
การไต่ทราขเกล้าทราขกระหม่อมเห็นด้วยเกล้าด้วยกระหม่อมว่า ซึ่ง
ทรงพระประชวรครั้ง^๕ เพื่อพระวายุกระษัยกล่อนจึงกระทำให้นั้นให้
เสียดให้ขกพระบังคนหนักเขา ประทมไม่หลับ พระอาการไปรคเกล้า
ไปรคกระหม่อมพระราชทานออกมาทั้ง^๕ จะขอสนองพระเดชพระคุณ
ถวายพระ โอสถให้หายแต่จะช้า

ควรมีควรแล้วแต่จะไปรค ขอเดชะ

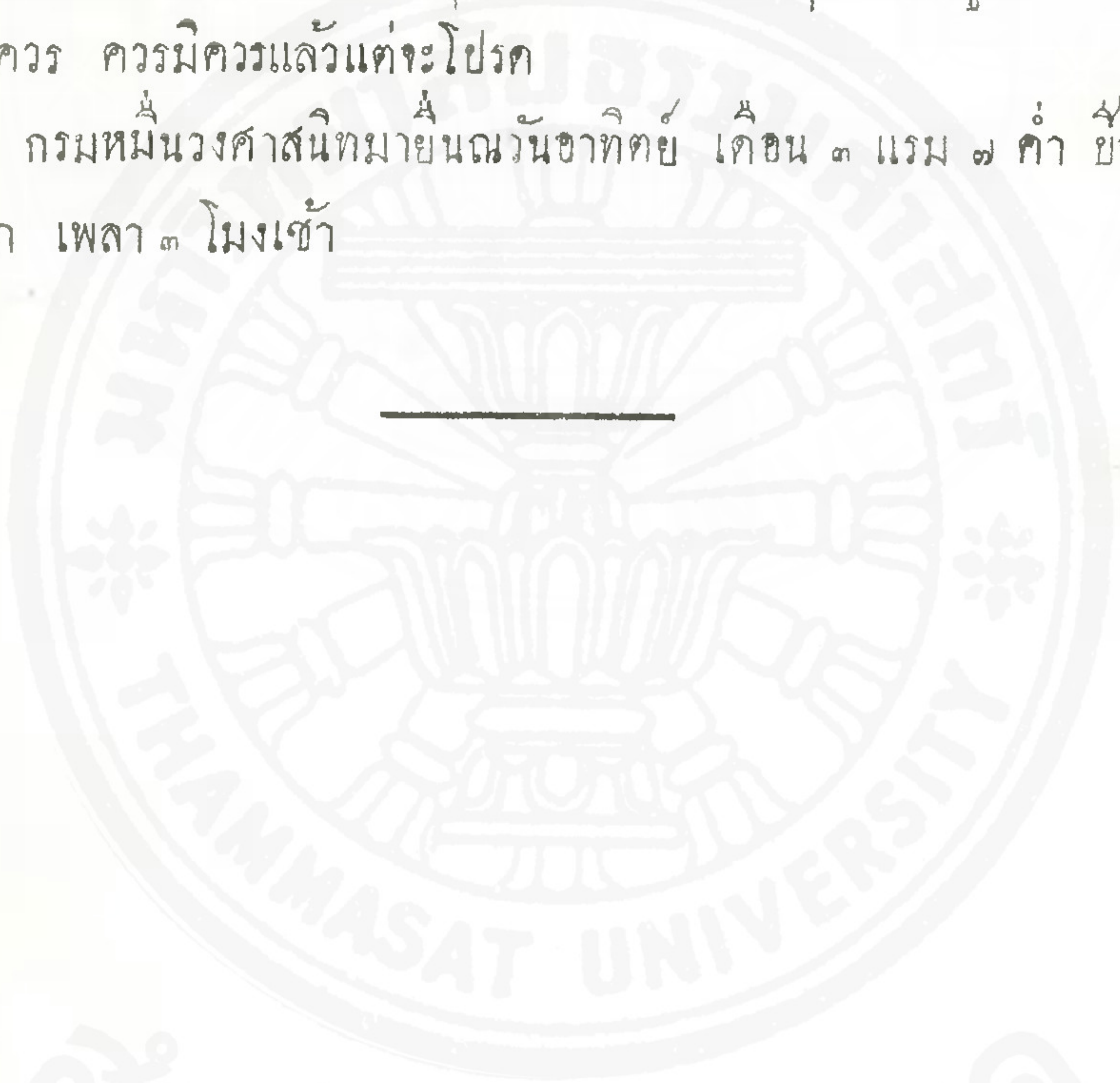
THAMMASAT UNIVERSITY
สำนักหอสมุด

คำกรณหมั่นวงศาสนิทเสนอกที่ประชุม
เรื่องอาการทรงพระประชวร

กรณหมั่นวงศาสนิทชอรัยประทานทำเรื่องราวกราบทูลพระบรมวง-
ศานวงศ ทั้งพระเจ้าลูกเธอทุก ๆ พระองค์ ก็ยท่านเสนาบดีผู้ใหญ่
และทั้งข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย แต่บรรดาที่เป็นข้าสมเด็จพะพุทธเจ้า
อยู่หวัทวักกัน จึงคิดถึงกตัญญูรักพระเดชพระคุณซึ่ง ทรงพระมหากรุณา
ชุบเกล้าชุกกระหม่อมเลี้ยงตามควรกับวาสนาแห่งตน ๆ ไต่เย็นเกล้า
เย็นกระหม่อมทวักหน้าคนทั้งสน พระราชาณาจักรของสมเด็จพะพุทธ
เจ้าอยู่หวัทกวักกว้างขวางใหญ่โตเย็นอนมาก คงจะมีผู้วิเศษวิชาคุณแห่งแพทย์
ต่าง ๆ อยู่ โดยคนที่ช่วยเป็นโรคเช่นทรงประชวรครั้งนั้นก็คงจะมีบาง
พระอาการก็ยังไม่ถึงหนักถึงหนา มีแจ้งอยู่ที่โปรดให้จดหมายพระราช
ทานออกมาไว้ที่เจ้าคุณสัสดีนั้นแล้ว กระหม่อมฉันสนองพระเดชพระ
คุณมากเต็มสติปัญญาหลายวันช้านาน แล้วก็ได้ปรึกษาท่านพระยา
ราชสภาวดี พระยาพิพัฒน์โกษา ตรกตรองถวายพระโอสถมากก็หา
คลายชนไต่สมคาคคิดไม่ พระอาการทยทวนไปยังประชวรอยู่ ครั้นซัก
ข้อจะหันหน้าไปปรึกษาผู้ ไต่อกก็พูดคำหนึ่งสองคำแล้วก็เลยไป ครั้น
ปรึกษาเจ้ากรมปลัดกรมขุนหมื่น พัน ในกรณหม่อ จกหมายแต่ตำรา
ยาต่าง ๆ มาให้คนละ ๒ ขนานบ้าง ๓ ขนานบ้าง ครั้นไล่เลี้ยงคาคคิน
จะให้มันคงเขากนงเสียบ้างพุดจาเลอนไหลแก้ตัวไปต่าง ๆ หาแน่นอน
แข็งแรงไม่ เหมือนเดิมมีไต่ก็เหมือนกัน ขอพระเดชพระคุณทุกองค์จง

ช่วยกระหม่อมฉันทักอ่านสนองพระเดชพระคุณสืบเสาะหาหม้อและคนใช้
ที่เคยเป็นโรคเช่นพระอาการเคยได้พบได้เห็น มาได้เลียงช่วยกระ
หม่อมฉันทักสนองพระเดชพระคุณ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวให้หาย
จึงจะควร ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด

กรมหมื่นวงศ์สาสน์วัฒนา นวนวันชาติตย เดือน ๓ แรม ๗ ค่ำ ปีจอ
โทศก เพลา ๓ โมงเช้า

สำนักหอสมุด

พระองค์เจ้าฤกษ์	๑
หม่อมเจ้ารอง	๑
พระราชาคณะ	๖๘
ธานาทำแหน่ง	๓๗
ธานาทเป็นเปรียญ	๓๕
พระครูเจ้าวัด	๑๘
เปรียญ	๓๐๕
เจ้าอธิการ	๑
สามเณรเปรียญ	๗
รวม	๒๓๕
พระสงฆ์ที่รับเข้าถึง	
ธานาทเป็นเปรียญ ๓ ประโยค	๗
ธานาสามัญ	๒๗๙
เปรียญ ๓ ประโยค	๕๐
เปรียญ ๒ ประโยค	๓
พระอนุจร	๖,๗๖๖
สามเณรเปรียญ ๓ ประโยค	๒๒
รวม	๗,๓๓๗
รวมทั้งสิ้น	๗,๓๕๒ รูป
(รูปละ ๒๐ บาท) เป็นเงิน	๑,๔๗๐.๔๐ บาท
	ซึ่ง (๑๔๗,๐๔๐ บาท)

พระราชกุศลซึ่งทรงบริจาคในครั้งนั้น ก็จัดเป็นอสังกัสนิทาน ยากที่ผู้ใด
 จะกระทำได้ คงจะเป็นขบ้จยให้สำเร็จแก่พระโพธิญาณโดยราชประสงค์
 อนึ่งขอพรพระสงฆ์สาทุกยบุตรพุทธชินนรตทั้งปวง จงเป็นทิพโอสถอัน
 ประเสริฐ มาบำบัดพระโรคให้เสื่อมคลาย จะได้ทรงสร้างพระราชกุศล
 สำนัสมพระขารมเป็นทพงแก่พระวงศานวงศและเสนามาตยมนตรี สมนะ
 ชีพรหมณ์ประชาราษฎร ให้อยู่เย็นเป็นสุขสืบไปภายหน้า จงทรง
 พระเจริญพระราชสิริสวัสดิพิพัฒนามงคล พระชนมตฤมาຍุคตมเทอญ ฯ

เจ้าพนักงานหอสมุด

บัญชีรายวันและรายการจ่ายเงินพระราชทานพระสงฆ์
วันจันทร์เดือน ๓ แรม ๘ ค่ำ ถวายพระสงฆ์ ๗ พระอาราม

พระสงฆ์ที่มณฑลปัตตานี

กรมหมื่นนุชิต	๓
เจ้าพามงกุฏ	๓
พระองค์เจ้าฤกษ์	๓
พระราชาคณะ	๑๒
ถานาคำแหง	๕
ถานาที่เป็นเปรียญ	๗
เปรียญ	๓๐
สามเณรเปรียญ	๔
รวม	๖๓

พระสงฆ์ที่รับเข้าถึง

ถานาสามัญ	๔๒
ถานาที่เป็นเปรียญ	๓๐
พระอนุจร	๘๗๕
สามเณรเปรียญ ๓ ประโยค	๓
รวม	๙๕๐
รวมทั้งสิ้น	๑๐๑๓ รูป
องค์ละ ๕ ตำลึง เป็นเงิน	๒๕๓๓ ๓๕ ตำลึง

วันจันทร์เดือน ๓ แรม ๘ ค่ำ

วัดพระเชตุพน กรมพระกลาโหม พระยาเทพวรชน เป็นผู้แจก

พระสงฆ์ ๔๓๓ รูป เงิน ๑๐๓ ชั่ง ๕ ตำลึง

วัดขวรรณิเวศ ๓๐๒ รูป วัดบรมนิวาส ๒๘ รูป วัดคอกไม้ ๓๘ รูป

วัดสีทัน ๓ รูป กรมมหาดเล็กเป็นผู้แจก พระสงฆ์ ๓๕๐ รูป

เป็นเงิน ๓๗ ชั่ง ๑๐ ตำลึง

วัดสุทัศน์เทพวราราม กรมหมื่นพิทักษ์เทเวศร์ เป็นผู้แจก พระ

สงฆ์ ๓๕๔ รูป เงิน ๘๘ ชั่ง ๑๐ ตำลึง

วัดรังษีสัทธาวาส กรมมหาดไทย พระยาเพชรพิไชย พระยาราชาเสนา

เป็นผู้แจก พระสงฆ์ ๗๔ รูป เงิน ๑๘ ชั่ง ๑๐ ตำลึง

รวมแจกในวันจันทร์เดือน ๓ แรม ๘ ค่ำ พระสงฆ์ ๘๘๓ รูป

องค์ละ ๕ ตำลึง เป็นเงิน ๒๔๗ ชั่ง ๑๕ ตำลึง

วันอังคารเดือน ๓ แรม ๙ ค่ำ ถวายเงินพระสงฆ์ ๑๘ พระอาราม

ในกรุง

พระสงฆ์ทมนิตยภักตร์

หม่อมเจ้ารอง

๓

พระราชอาคณະ

๘

ธานาคำแหง

๔

ธานาทเป็นเปรียญ

๒

พระครูเจ้าวัด	๑
เปรียญ	๒๔
รวม	๔๐

พระสงฆ์ที่รับเข้าถึง

ถานาที่เป็นเปรียญ ๓ ประโยค	๒
ถานาสามัญ	๔๑
เปรียญ ๓ ประโยค	๕
พระอนุจ	๑,๕๒๓
สามเณรเปรียญ ๓ ประโยค	๗
รวม	๑,๕๗๐
รวมในกรุง	๑,๕๒๐

หัวเมือง

พระราชาคณะ	๓
พระครู	๒
เปรียญนิตยภัตร	๑
เปรียญ ๒ ประโยค	๓
รวม	๗

รวมในกรุงและหัวเมือง ๑,๕๒๗ รูป   องค์ละ ๕ ตำลึง   เป็น

เงิน ๓๗๒ ชั่ง ๕ ตำลึง

วันอังคารเดือน ๓ แรม ๙ ค่ำ

วัดชนะสงคราม กรมขุนพิพิธ พระยาเพชรพิไชย พระยาราชนา
เป็นผู้แจก พระสงฆ์ ๑๗๘ รูป เงิน ๔๕ ชั่ง ๓๕ ตำลึง

วัดเทพธิดาราม กรมพระตำรวจ จมื่นราชามาตย์ เป็นผู้แจก
พระสงฆ์ ๑๒๕ รูป เงิน ๓๑ ชั่ง ๕ ตำลึง

วัดมหาธาตุ กรมขุนรามอินทรี พระยาเทพวรชนเป็นผู้แจก พระสงฆ์
๔๐๐ รูป เงิน ๓๐๐ ชั่ง

วัดราชนันทกา กรมมหาดเล็กเป็นผู้แจก พระสงฆ์ ๘๘ รูป เงิน
๒๔ ชั่ง ๑๐ ตำลึง

วัดราชบูรณะ กรมท่ากลาง หลวงรักษาสมบัติเป็นผู้แจก พระสงฆ์
๓๗๘ รูป เงิน ๘๔ ชั่ง ๑๐ ตำลึง

วัดสามพระยา ๓๑๓ รูป วัดเครือวัลย์ ๗๕ รูป กรมมหาดเล็กเป็น
ผู้แจก พระสงฆ์ ๑๘๖ รูป เงิน ๔๖ ชั่ง ๑๐ ตำลึง

วัดดาวดึงส์ ๒๔ รูป วัดฉิมพลี ๓๐ รูป วัดชีโนรสาราม ๑๔ รูป

วัดใหม่ทองเสม ๑๗ รูป วัดครุฑ ๒๓ รูป วัดพวา ๒๓ รูป

วัดลาภสังขร ๓๓ รูป วัดลาดบัวขาว ๓๑ รูป วัดขุนจันทร์ ๓ รูป

กรมพระตำรวจ พระยาอภัยโนฤทธิ เป็นผู้แจก พระสงฆ์

๑๕๔ รูป เงิน ๓๘ ชั่ง ๑๐ ตำลึง

วัดนันทรามัญ ๕ รูป วัดประทุมธานี ๕ รูป ในกรมแจก พระสงฆ์

๘ รูป เป็นเงิน ๒ ชั่ง ๕ ตำลึง

รวมแจกในวันอังคาร เดือน ๓ แรม ๙ ค่ำ พระสงฆ์ ๑,๕๒๙ รูป
เป็นเงิน ๓๘๒ ชั่ง ๕ ตำลึง

สรีรเข้ากัน ๒ วัน ๒๕ อาราม เป็นพระสงฆ์ ๒,๕๒๐ รูป ของคัลละ
๕ ตำลึง เป็นเงิน ๖๓๐ ชั่ง

รายการต่อไปนี้ไม่ได้ลงวันไว้ แต่เข้าใจว่าแจกวันพุธ เดือน ๓
แรม ๓๐ ค่ำ เพราะอยู่ในระหว่าง ๙ กับ ๓๑ ค่ำ

ในกรุง
พระสงฆ์ที่มีนิตยภัตร

พระราชาคณะ	๒๔
ถานาคำแหง	๓
ถานาที่เป็นเปรียญ	๒
พระครูเจ้าวัด	๗
เปรียญ	๒๕
สามเณรเปรียญ	๓
รวม	๖๔

พระสงฆ์ที่รับเข้าถึง

ถานาที่เป็นเปรียญ ๓ ประโยค	๓
ถานาสามัญ	๙๕

เปรียญ ๓ ประโยค	๑๕
พระอนุชา	๒,๓๓๖
สามเณรเปรียญ ๓ ประโยค	๕
รวม	๒,๒๕๓

หัวเมือง

พระครูนิคมฤทธิ	๓
ธานาสามัญ	๖
พระอนุชา	๖๗
รวม	๗๖

รวมทั้งสิ้น ๒,๓๗๕ ๕ บาท ๕๗๗ ๑๐
 บาท ๑๐

(บัญชีพระอารามและผู้แจกในวันนั้น)

วัดโปรดเกษ ๒๕ บาท วัดไพโรชน ๓๕ บาท วัดบริวาร ๙ บาท วัด
 รวก ๓๐ บาท วัดจำปา ๓๓ บาท วัดภคินีนาถ ๒๓ บาท วัดคหบดี
 ๕๖ บาท จมื่นสรรเพชญ์เป็นผู้แจก พระสงฆ์ ๑๕๖ บาท เงิน ๓๗ บาท
 วัดโชคนาราม กรมท่าซ้าย พระยาโชฎึกเป็นผู้แจก พระสงฆ์ ๕๓ บาท
 เงิน ๑๒ บาท ๑๕ บาท
 วัดบางลำภู กรมพระสวัสดิวัดเทพเป็นผู้แจก พระสงฆ์ ๕๕ บาท
 เงิน ๓๓ บาท ๑๐ บาท
 วัดกุหาสวรรค์ จมื่นอินทามาศเป็นผู้แจก พระสงฆ์ ๒๙ บาท เงิน ๗ บาท
 ๕ บาท

- วัดจักรวรรดิ กรมพระกลาโหม พระยาเทพวรชนเป็นผู้แจก พระสงฆ์
 ๓๐๐ รูป เงิน ๗๕ ชั่ง
- วัดขพิตรพิมุข ๙๑ รูป วัดใหม่พระยาจักร์พิพัฒน์ ๖๗ รูป จมื่นสมุห
 พินานเป็นผู้แจก พระสงฆ์ ๑๕๘ รูป เงิน ๓๘ ชั่ง ๓๐ ตำลึง
- วัดสระเกศ ๒๖๘ รูป วัดสมอแครง ๑๖ รูป กรมหมื่นพิทักษ์เทเวศร
 เป็นผู้แจก พระสงฆ์ ๒๘๕ รูป เงิน ๗๑ ชั่ง ๕ ตำลึง
- วัดโมลีโลก ๙๔ รูป วัดปากน้ำ ๔๔ รูป พระยาอภัยโนฤทธิเป็นผู้แจก
 พระสงฆ์ ๑๓๘ รูป เงิน ๓๔ ชั่ง ๑๐ ตำลึง
- วัดทองนพคุณ จมื่นราชาบาลเป็นผู้แจก พระสงฆ์ ๖๒ รูป เงิน ๑๕ ชั่ง
 ๓๐ ตำลึง
- วัดทองธรรมาชาติ ๔๘ รูป วัดประทุมคงคา ๒๐๓ รูป กรมขุนเดชาธิศร
 เป็นผู้แจก พระสงฆ์ ๒๕๐ รูป เงิน ๖๒ ชั่ง ๑๐ ตำลึง
- วัดเกาะแก้ว ๕๘ รูป วัดคุลิต ๑๐๔ รูป วัดภูมรินทร์ ๑๘ รูป กรมท่ากลาง
 หลวงรักษาสมบัติเป็นผู้แจก พระสงฆ์ ๑๘๒ รูป เงิน ๔๕ ชั่ง
 ๓๐ ตำลึง
- วัดกระบัง ๔๔ รูป วัดขวรมงคล ๕๑ รูป พระยาเพชรพิไชยเป็นผู้แจก
 พระสงฆ์ ๘๕ รูป เงิน ๒๓ ชั่ง ๑๕ ตำลึง
- วัดสมอราย กรมพระสวัสด์ หลวงศรีกาพิสมุทเป็นผู้แจก พระสงฆ์ ๕๘ รูป
 เงิน ๑๔ ชั่ง ๓๐ ตำลึง

วัชรราชโอรส ๓๔๘ รูป วัชรกาลาคณ ๑ รูป วัชรหนึ่ง ๓๘ รูป วัชรนางของ
 ๕๔ รูป วัชรกัลยาณมิตร ๓๓๓ รูป กรมพระสัสดี พระยาราชาสุภาวดี
 เป็นผู้แจก พระสงฆ์ ๓๕๓ รูป เงิน ๘๘ ชั่ง ๕ ตำลึง
 วัชรหงส์ พระพิเรนทรเทพเป็นผู้แจก พระสงฆ์ ๓๘๖ รูป เงิน ๔๘ ชั่ง
 รวมแจกในวันนั้น พระสงฆ์ ๒,๓๘๔ รูป องค์ละ ๕ ตำลึง เป็นเงิน
 ๕๘๘ ชั่ง ๓๐ ตำลึง
 สิริเข้ากัน ๓ วัน พระสงฆ์ ๔,๘๓๔ รูป เงิน ๓,๒๒๘ ชั่ง ๓๐ ตำลึง

วันพฤหัสบดีเดือน ๓ แรม ๓๓ ค่ำ ถวายเงินพระสงฆ์ ๕๐ พระอาราม

ในกรุง

พระสงฆ์ที่มณฑลยภักตร์

พระราชอาคัน	๓๘
ธานาคำแหง	๕
ธานาคี่เขินเปรียญ	๔
พระครูเจ้าวัด	๕
เปรียญ	๒๓
อธิการ	๓
รวม	๕๘

๒๗

พระสงฆ์ที่รับเข้าถึง

ถานาที่เขียนเปรียญ ๓ ประโยค ๒

ถานาสามัญ ๘๐

เปรียญ ๓ ประโยค ๗

พระอนุจร ๒,๐๐๘

สามเณรเปรียญ ๓ ประโยค ๕

รวม ๒,๑๕๘

หัวเมือง

พระสงฆ์ที่มณฑลปัตตานี

พระราชาคณะ ๓

พระครู ๑

เปรียญ ๓

รวม ๗

พระสงฆ์ที่รับเข้าถึง

ถานา ๓๖

เปรียญ ๑

พระอนุจร ๒๗๓

รวม ๒๙๕

รวมทั้งสิ้น ๒,๔๕๔ รูป องค์ละ ๕ ตำลึง เป็นเงิน ๒๓๓ ๗ ๑๐ ตำลึง

วันพฤหัสบดีที่เดือน ๓ แรม ๑๑ ค่ำ วัดสุวรรณาราม กรมพระกลาโหม
 พระยาเทพวรชนเป็นผู้แจก พระสงฆ์ ๒๖๖ รูป เงิน ๖๖ ชั่ง
 ๓๐ ตำลึง

วัดพระยาท่า กรมพระสัสดี หลวงเทพเป็นผู้แจก พระสงฆ์ ๕๗ รูป
 เงิน ๑๕ ชั่ง ๕ ตำลึง

วัดเงิน ๕ รูป วัดทอง ๑๖ รูป วัดแก้ว ๓ รูป พระยาอภัยโนฤทธิเป็นผู้
 แจก พระสงฆ์ ๖๐ รูป เงิน ๑๕ ชั่ง

วัดราชคฤห์ กรมนา พระยาปราชสีเป็นผู้แจก พระสงฆ์ ๙๒ รูป เงิน
 ๒๓ ชั่ง

วัดระฆัง ๒๕๘ รูป วัดสิงห์บางคูเวียง ๑ รูป วัดน้อยนางท่า ๘ รูป กรม
 ท่ากลาง หลวงรักษาสมขัตเป็นผู้แจก พระสงฆ์ ๒๕๘ รูป
 เงิน ๖๕ ชั่ง ๑๐ ตำลึง

วัดราชสิทธิ์ กรมขุนพิพิธ พระยาเพชรป่าณเป็นผู้แจก พระสงฆ์ ๓๓๕ รูป
 เงิน ๓๓ ชั่ง ๑๐ ตำลึง

วัดกลาง จมื่นราชามาตย์เป็นผู้แจก พระสงฆ์ ๙๙ รูป เงิน ๒๕ ชั่ง
 ๑๕ ตำลึง

วัดสังกระจาย พระพิเรนทรเทพเป็นผู้แจก พระสงฆ์ ๖๖ รูป เงิน ๑๖ ชั่ง
 ๑๐ ตำลึง

วัดอินทาราม จมื่นราชาบาลเป็นผู้แจก พระสงฆ์ ๕๖ รูป เงิน ๑๕ ชั่ง

วัดจันทาราม พระอินทรเทพเป็นผู้แจก พระสงฆ์ ๔๖ รูป เงิน ๑๑ ชั่ง
 ๑๐ ตำลึง

วัดอรุณ ๒๒๖ รูป วัดเศวตฉัตร ๔๓ รูป วัดวิสุทธอาราม ๑๗ รูป ล้อมวัง
 พระยาเพชรพิไชยเป็นผู้แจก พระสงฆ์ ๒๘๖ รูป เงิน ๗๑ ชั่ง
 ๑๐ ตำลึง

วัดอภัยสรสวรรค์ กรมมหาดไทย พระศรีสหเทพเป็นผู้แจก พระสงฆ์
 ๓๖ รูป เงิน ๘ ชั่ง

วัดอัมพวัน ๒๒ รูป วัดจอมสุคาราม ๑๒ รูป วัดอภัยทาราม ๑๑ รูป
 วัดบางขุน ๑ รูป จมนัสรวเพณิกตเป็นผู้แจก พระสงฆ์
 ๔๖ รูป เงิน ๑๑ ชั่ง ๑๐ ตำลึง

วัดอมรินทร์ กรมมหาดไทย พระศรีสหเทพเป็นผู้แจก พระสงฆ์ ๒๕๕ รูป
 เงิน ๖๓ ชั่ง ๑๕ ตำลึง

วัดพระยาญาติ เจ้าคุณพระยาครุฑพถมุขเป็นผู้แจก พระสงฆ์ ๘๖ รูป เงิน
 ๒๑ ชั่ง ๑๐ ตำลึง

วัดประยุรวงศ ๒๘๐ รูป วัดนवलนรทิศ ๕๔ รูป วัดกุฎี ๑๐ รูป กรมท่า
 หลวงรักษาสมุขตีรย์เป็นผู้แจก พระสงฆ์ ๓๕๔ รูป เงิน ๘๘ ชั่ง
 ๑๐ ตำลึง

วัดปราสาท ในกรมแจก พระสงฆ์ ๑ รูป เงิน ๕ ตำลึง

วัดเครือ จมนัสรวเพณิกตเป็นผู้แจก พระสงฆ์ ๒ รูป เงิน ๑๐ ตำลึง

รวมพระสงฆ์ ๒,๑๕๘ รูป เงิน ๕๓๘ ชั่ง ๑๕ ตำลึง

รวมหัวเมือง

กรุงเก่า ๒๒๒ สมุทรสงคราม ๗๐ ฉะเชิงเทรา ๓ สาคกรบุรี ๓ ราชบุรี ๓
 หลวงพิทักษ์สเทพ หมื่นอภัยธรรมการ เป็นผู้แจก พระสงฆ์
 ๒๙๕ รูป เงิน ๗๓ ชั่ง ๓๕ ตำลึง รวมในกรุงและหัวเมือง
 พระสงฆ์ ๒,๔๕๔ เงิน ๖๓๓ ชั่ง ๓๐ ตำลึง (จำนวนรายละเอียด
 แยกก็ขอยกในประกาศ น่าจะยกบกพร้อม เห็นว่าเป็นของเก่า
 จึงคงไว้)

เจ้าพนักงานหอสมุด

พระราชนิพนธ์ทรงขมาพระสงฆ์

ศักราช ๒๓๘๓ พระพุทธศาสนาเกิดเป็นอภินิหารแล้ว ๒๓๘๓ พรรษา ลุกลาล
 ๕๐๐ มาศ ศุภรัชชกษัตริย์ ๕๐๐ มีกิติ ๕๐๐ ไร่ ๕๐๐ ขุนเขตกาลกำหนด เพลา
 ย้าย ๕ โมงเศษ พระบาทสมเด็จพระบรมนาถ บรมธรรมิกราชาธิราชบพิตร
 พระพุทธเจ้าอยู่หัว ทรงพระประชวรมีความรำจวนพระราชหฤทัยถึง
 พระราชกิริยาซึ่งได้ทรงประพาศมา ในการซึ่งได้ทรงปฏิสันถารปราศรัย
 และมีพระราชดำรัสด้วยกิจใด ๆ ก็ด้วยพระสงฆ์ราชาคณะถาวรมาเรียน
 และภิกษุอุปัชฌาย์ องค์ใด ๆ ก็ดี ตั้งแต่จำความได้มาจนกาลบัดนี้ ทรง
 พระปริวิตกระแวงอยู่ ว่าเกลือกจะมีความพลั้งพลาดประมาทในวิหาร
 เป็นการอकारวะ ไม่สมควรที่จะทรงตรัสแก่สมณะบรรพชิตในพระศาสนา
 อนึ่งตั้งแต่ทรงถวญราชราชาภิเษกมา บางทีอธิกรณ์มีในพระสงฆ์ ก็ได้
 ทรงตรัสประภาษเป็นพระราชดำริคุณหนึ่งกระต่าง เพื่อจะให้พระราชาคณะ
 ถาวรมาเจ้าหมู่เจ้าคณะทั้งปวงเกรงพระราชาภาพ จะให้อุตสาหะ
 สั่งสอนศิษยานุศิษย์และปราบปรามภิกษุอลัชชีเหล่าอื่นนพาล ให้พระพุทธ
 ศาสนาถาวรวัฒนาการบริสุทธิ์สะอาด ด้วยอำนาจพระเดชานุภาพสมเด็จพระ
 พระเจ้าแผ่นดิน ที่เป็นศาสนูปถัมภก ก็ทรงนมพระราชวิตกว่าพระราช
 กิริยาทั้งปวงนั้นกลางอันจะเป็น อकारวะและไม่เป็นที่ชอบใจแก่พระผู้เป็นเจ้า
 บางองค์ทรงวิปฏิสารอยู่ จึงมีพระราชโองการมานพระบิณฑุรสรุสหนาท
 อาราธนาภาพเจ้าฟ้ามงกุฎสมเด็จพระเทพวรวงศ์ ให้เป็นอรรักษ์และ
 พระราชโองการ มาอ่อนน้อมนมัสการขอขมาโทษที่จะพึงมี เพราะ
 พระราชดำรัสซึ่งทรงตรัสเข้าหยาอกฤคมาคายใด ๆ ก็ดีทั้งปวง เป็นพระ

ราชกิจที่อันล่วงเกินไปในพระราชาคณะ ถานานกรม ขาเวียน ภิกษุ
 อนุจรองค์ใด ๆ ในเวลาอันใดอันหนึ่งซึ่งล่วงมาแล้วนั้น ให้ทราบตลอด
 ไปทุกรูปบรรดาที่ใดเคยเข้ามาบรรณานิมิตตกิจทั้งปวง ขอให้พระผู้เป็น
 เจ้าทุกองค์จงปลงอภัยด้วย ออมอกโทษถวายอภัยด้วยน้ำใจอันเต็มไป
 ด้วยเมตตากรุณาเป็นนเรวาริก อย่าให้เป็นกรรมเวรต่อไป ให้สิ้นพระ
 ราชวิปปฏิสารำคาญทั้งปวงนั้น อนึ่งขอให้พระผู้เป็นเจ้าทั้งปวงจงกระทำ
 สัตยาธิษฐาน ด้วยคุณพระศรีรัตนตรัยและเจตปาริสុทธิศีลและศาสนา-
 นุสิกขาภิชาต ถวายพระราชกุศลโลทิศแด่สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ให้มี
 ประชวรคลายหาย พระโรคเป็นเกษมสุขสวัสดิ์ ให้ได้ทรงปฏิบัติ
 บำเพ็ญพระกุศล เป็นพุทธการบารมี เพื่อพระโพธิญาณ สมควรแก่การ
 ที่ได้ทรงประสพพบพระพุทธศาสนา อันเป็นอศุลาภวิเศษบุญเขตต้นเทอญ ฯ
 ให้พระราชาคณะและถานานกรมบรรดาที่ได้อ่านกระแสพระราช
 โองการนี้ บอกแก่พระราชาคณะ ถานานกรมและขาเวียน ในอาราม
 ที่ยังไม่ได้อ่าน มาอ่านณศาลายามค่ำเวลาบ่ายต่อ ๆ ไปเถิด.

สำนักหอสมุด

กระแสน้ำสั่งให้แจกเงินราษฎร

วันศุกร์ เดือน ๕ แรม ๕ ค่ำ บัซอโทศก เพลาย่ารุ่งแล้ว เจ้า
 จอมมารดาของกษัตริย์ท้าวศรีสุทธาแสง ออกมาที่ประตูสนามราชกิจ ทูลกับ
 พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าอรุณพว้า มีพระราชโองการโปรดเกล้าฯ
 สั่งว่า ให้พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าอรุณพ ให้เรียกเอาเงินตราที่
 พระคลังมหาสมบัติ มาแจกแก่ราษฎรคนละบาท ตั้งแต่วันศุกร์เดือน ๕
 แรม ๕ ค่ำ บัซอโทศกไปทุกวัน เมื่อเชิญพระกระแสพระราชโองการ
 ออกมานั้น กรมหมื่นนวงศาสนิท พระองค์เจ้าลลิตาวัดี พระองค์เจ้าอุไร
 จมื่นเสมอใจราช นายไชยขรรค์ อยู่พร้อมกัน.

เจ้าพนักงานหอสมุด

อธิบายตอนท้าย

เมื่อพระอาการประชวรหนักลง พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้า
อยู่หัว เสด็จแปรเสถียรมาประทับอยู่ณพระวิมานองค์ตะวันตก พระองค์
ดำรงอยู่ในพระสติสัมปชัญญะเป็นปกติเรียบร้อยมา แต่พระอาการนั้นยัง
ทรุดหนัก ๆ ตามลำดับ จนถึงฉนวนพุทธชน ๓ ค่ำ เดือน ๕ บกุน ยิงเป็น
โทษกษัตริย์ ๑๒๑๒ เวลา ๘ ทุ่ม ๕ บาท เสด็จสวรรคต พระชน-
มายุ ๖๓ ปี ๑๑ วัน เสด็จดำรงในสิริราชสมบัติ ๒๖ ปี ๗ เดือน ๒๓ วัน.

เจ้าพนักงานหอสมุด